

УДК 371.746.7.06

<https://doi.org/10.37041/2410-4434-2021-17-14>

Олена Самборська

к. п. н., ст. викладач кафедри технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва,

Хмельницький національний університет,

м. Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1460-8311>

len4uk19911991@gmail.com

УКРАЇНСЬКА НАРОДНА ВИШИВКА В КОНТЕКСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ХУДОЖНИКІВ ДЕКОРАТИВНОГО МИСТЕЦТВА

***Анотація.** У статті обґрунтовано дидактичні можливості української народної вишивки у підготовці майбутніх художників декоративного мистецтва зі спеціалізації «художній текстиль» під час вивчення дисциплін практичного спрямування. Визначено особливості освітньо-професійної програми «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво». Встановлено, що особливий акцент у фаховій підготовці майбутніх художників декоративного мистецтва припадає на вивчення та опанування українських народних техник вишивання. Зокрема, це забезпечується вивченням дисципліни «Робота в матеріалі», яка належить до дисциплін професійної підготовки. Зазначено, що у процесі вивчення дисципліни «Робота в матеріалі» зацентовано увагу на саме українській народній вишивці, яка є важливою духовно-матеріальною спадщиною та художньою цінністю, що виконує естетичну, пізнавальну та комунікаційну функцію та забезпечує спадковість між поколіннями. Набута компетентність у сфері художнього текстилю стане у нагоді під час роботи над мистецькими проєктами, колекціями одягу, авторськими художніми творами (виробами) тощо. З'ясовано, що з метою дослідження орнаментальних форм українського вишивання у змісті програми дисципліни «Робота в матеріалі» передбачено виконання практичних робіт, зорієнтованих на вивчення регіональних особливостей української народної вишивки. Запропоновано зразки виконаних практичних робіт здобува-*

чами вищої освіти та охарактеризовано особливості їх створення. Наголошено на важливості під час вивчення дисципліни «Робота в матеріалі» виконання низки завдань, що передбачають вивчення традиційних швів (як України, так й інших народів світу) та на цій основі створення композицій рослинного характеру та виконання їх в матеріалі. Презентовано результати практичних робіт здобувачів вищої освіти, відтворених у матеріалі. Підсумовано, що для майбутніх художників декоративного мистецтва ознайомлення з українською народною вишивкою та оволодіння основними техніками й прийомами вишивання сприятиме формуванню наукових знань, загальнолюдських цінностей, національної самосвідомості, шанобливого ставлення до культурно-мистецької спадщини українського народу та свого регіону зокрема.

Ключові слова: українська народна вишивка, художники (бакалаври) декоративного мистецтва, орнаментальна композиція, декоративна композиція, шви.

Постановка проблеми. Інноваційна за змістом та характером динаміка світових тенденцій розвитку фахової художньо-педагогічної освіти, орієнтованої на творчу особистість, вимагає від України вибору випереджувальної моделі підготовки фахівців. Призначення сучасної вищої мистецької освіти полягає у тому, щоб створити середовище творчого розвитку особистості та фахово підготувати професійного митця. У процесі якісного засвоєння фахових знань важливу роль відіграє декоративно-прикладне мистецтво, яке забезпечує перетворення навчальних ресурсів у особистісний потенціал майбутнього художника декоративного мистецтва для розв'язування професійних завдань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із зазначеної проблеми, виокремлення невирішених її частин. У контексті підготовки майбутніх бакалаврів декоративного мистецтва (спеціалізації «художній текстиль») варто зазначити важливу роль вивчення та використання технік художньої вишивки. Художня вишивка як засіб підготовки забезпечує формування у майбутніх фахівців декоративного мистецтва технологічних умінь вишивання, композиційної побудови орнаментальних сюжетів, має значний вплив на творчий потенціал здобувачів вищої освіти спеціалізації «художній текстиль», здійснює опосередкований вплив на формування національної самосвідомості та культурологічної обізнаності.

Варто зазначити, що означена проблема уже є предметом наукових пошуків. У працях науковців Л. Виготського, О. Гройсмана, Л. Єрмолаєвої-Томіної широко проаналізовано філософські та психологічні засади художньої творчості. Науковці М. Бернтштейн, А. Пастухов, М. Тимоненко у власних дослідницьких працях зосереджували увагу як на загальних теоретичних питаннях художньої підготовки, так і на пов'язаних із декоративно-прикладним спрямуванням питаннях підготовки. Розробленням педагогічних аспектів проблеми підготовки майбутніх художників декоративного мистецтва, зокрема окресленням вимог до підготовки таких фахівців, аналізом питань щодо змісту, методів та форм навчання, займались дослідники А. Бакушинський, Д. Гусарчук, В. Максимович, М. Некрасов, Т. Орлова, Л. Оршанський, В. Радкевич, В. Тищенко, В. Торокатюк, В. Сидоренко, А. Щербаков та ін.

Мета статті. Результати аналізу наукових джерел з фахових проблем дослідження свідчать, що на даному етапі поза увагою науковців залишається конкретизація та обґрунтування дидактичних можливостей української народної вишивки у фаховій підготовці майбутніх художників (бакалаврів) декоративного мистецтва зі спеціалізації «художній текстиль», що стало метою нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Основним призначенням сучасної професійної підготовки, як слушно зауважує Н. Ничкало, є оволодіння майбутніми фахівцями «високим рівнем професійних знань, умінь, навичок і мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу і ринковим відносинам в економіці, виховання соціально-активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих моральних якостей, національної свідомості» [5].

Загалом, підготовка художників (бакалаврів) декоративного мистецтва спрямована на формування фахівця з декоративно-прикладного мистецтва, здатного зберігати і примножувати надбання національної етнокультури в умовах глобалізованого середовища.

Кафедра технологічної та професійної освіти і декоративного мистецтва Хмельницького національного університету здійснює підготовку фахівців першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мис-

тецтво, реставрація» та освітньо-професійною програмою «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво».

Освітньо-професійна програма має на меті сформувати особистість фахівця, здатного розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми в галузі образотворчого мистецтва, декоративного мистецтва, реставрації творів мистецтва або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій, положень і методів мистецької діяльності та характеризується певною невизначеністю умов [4]. Освітньо-професійна програма сфокусована на освіті в галузі культури та мистецтва за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» за спеціалізацією художник декоративного мистецтва (художній текстиль) з педагогічною складовою.

Особливістю цієї освітньо-професійної програми є її практична зорієнтованість на надбання та розвиток національної культури (зокрема Подільського регіону) та використання системи традиційних практик (музейна, пленерно-живописна, проєктно-виробнича, педагогічна, переддипломна). Особливий акцент зроблено на вивчення та опанування українських народних технік вишивання. Спеціалізація «художній текстиль» дає змогу майбутнім художникам декоративного мистецтва досягнути різноманіття технік, їх красу та символічне значення української народної вишивки. Особливого значення в процесі підготовки набуває регіональний компонент, що дає змогу детальніше опанувувати техніки вишивання, притаманні історико-етнографічному регіону Поділля.

Практичну частину спеціалізації «художній текстиль» забезпечує дисципліна «Робота в матеріалі», яка належить до дисциплін професійної підготовки. Варто зазначити, що дисципліна вивчається протягом третього-сьомого семестрів. Зокрема, впродовж третього та четвертого семестрів вивчаються змістові модулі, спрямовані на опанування традиційних та нетрадиційних технік вишивання. Таким чином набувають компетентностей, необхідних для фахівця в області декоративного мистецтва.

У результаті вивчення зазначених змістових модулів здобувач вищої освіти повинен: володіти спеціальною термінологією, основними колористичними поняттями, основними техніками та прийомами вишивки; вміло застосовувати засоби виразності під час побудови орнаментальних композицій; втілювати задум у конкретну декоративну композицію з використанням засобів гармонізації

(лінія, колір, пропорції) та відтворювати їх у матеріалі (конкретному виробі); вміти оцінювати орнаментальну композицію та виготовлений виріб за естетичними показниками.

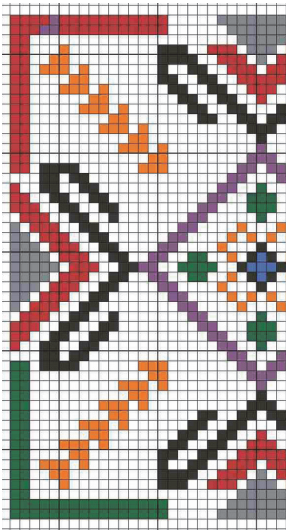
У процесі вивчення дисципліни «Робота в матеріалі» зацентовано увагу на саме українській народній вишивці, яка є важливою духовно-матеріальною спадщиною та художньою цінністю, що виконує естетичну, пізнавальну та комунікаційну функцію та забезпечує спадковість між поколіннями. Її термінологія, виникнувши на базі ремісничої приналежності, являє собою цілісну систему, яка посідає своє місце в низці сучасних терміносистем народного мистецтва. Найбільш активно відбувається номінація усіх об'єктів вишивання у XIX ст., саме на цей час припадає створення ієрархічно організованих мовних засобів, що становить собою основні тематичні групи термінів: назви мотивів, орнаментів, матеріалів, інструментів.

Результати аналізу літератури, історичних джерел, музейних зразків народної творчості, творів народних майстрів засвідчують, що українське мистецтво вишивання має давнє походження, витоки якого сягають епохи неоліту, багатющу історію розвитку та вдосконалення, наслідком чого стало надбання потужного арсеналу різноманітних технік та практично неозоре розмаїття художніх узорів-обрисів, швів, елементів їх поєднань і комбінацій (мотивів), тональних, фактурних і колористичних ефектів тощо.

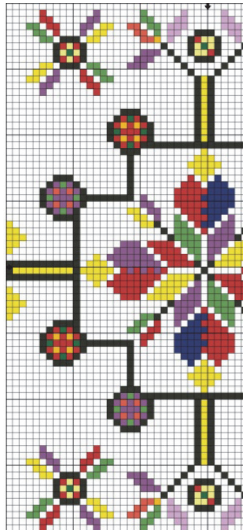
Вишивка була й залишається одним з найпопулярніших видів народної творчості, а її техніко-технологічні та художні надбання – невичерпним джерелом натхнення й зразком для наслідування, зокрема й у дизайні та виготовленні українського одягу упродовж століть [2, с. 2-3]. Вивчення дисципліни «Робота в матеріалі» сприяє застосуванню української народної вишивки у багатьох сферах текстильного мистецтва. Набута компетентність у сфері художнього текстилю, а саме: технологічні уміння вишивання, знання народного мистецтва вишивки, навички організації та побудови орнаментальних композицій, здобуті в процесі опанування дисципліни, стануть у нагоді під час роботи над мистецькими проектами, колекціями одягу, авторськими художніми роботами тощо.

Орнаментальні форми українського вишивання, як наголошує мистецтвознавиця Т. В. Кара-Васильєва, демонструють високий мистецький рівень та, насамперед, свідчать про яскраво виражені

риси національної самобутності [3]. З метою дослідження таких рис в українській вишивці у змісті програми дисципліни «Робота в матеріалі» передбачено виконання практичних робіт, зорієнтованих на вивчення регіональних особливостей українського вишивання. Одним із суттєвих аспектів у виконанні практичних завдань дисципліни є дослідження характерних рис подільських рушників, оздоблених вишивкою, їх орнаментальних елементів, композиційних побудов, притаманних Подільському регіону, та їх відтворення. Результатами виконання таких практичних робіт є зразки орнаментальних композицій здобувачів вищої освіти спеціалізації «художній текстиль» другого курсу, представлені на рисунках 1-3.

*Рисунок 1 – Автор
Вінявська Дарина*

*Рисунок 2 – Автор
Вандоляк Тереза*

*Рисунок 3 – Автор
Рябець Катерина*

Для створення орнаментальних композицій майбутні художники (бакалаври) декоративного мистецтва використовують як традиційні способи виконання (ватман, олівці, ручки, фарби), так й сучасні інформаційно-комп'ютерні засоби. Роботи, представлені на рис. 1-3, виконані за допомогою комп'ютерної програми Pattern Maker.

Характер трактування орнаментальних мотивів, їх композиційне, колористичне рішення, структурно-пластичні акценти значною

мірою залежать від техніки вишивання [1, с. 30]. Українська народна вишивка славиться багатством технічного виконання. У наш час відомо більше як 200 технік, з них опрацьовано близько 150 технік вишивання на території України. Усі вони засвідчують, що, не дивлячись на місцеві локальні особливості, основні технічні прийоми вишивання притаманні всій загалом території нашої держави. Це є свідченням їх спільних рис та коріння [6].

Варто зазначити, що зміст дисципліни «Робота в матеріалі» передбачає опанування здобувачами вищої освіти різноманітних технік, зокрема виконання початкових, лічильних (рахункових), прозорих (ажурних) та поверхнево нашивних нерахункових швів, а також вивчення основних прийомів виконання зборок, що є базовими в оволодінні традиційної української вишивки.

Культурне засвоєння технік та матеріалів попередніх століть, поєднання їх із розвитком самобутнього українського орнаментально-сюжетного змісту, колористики є підґрунтям для сучасного мистецтва вишивання. З цією метою у змісті дисципліни «Робота в матеріалі» передбачено виконання завдань, що включають вивчення традиційних швів (як України, так й інших народів світу), на цій основі створення композицій рослинного характеру та виконання їх в матеріалі. Результати виконання практичної роботи представлено на рисунках 4-6.

Рисунок 4 – Автор
Пекарська Діана

Рисунок 5 – Автор
Пекарська Діана

Рисунок 6 – Автор
Булік Анастасія

На рис. 4 представлено сучасну варіацію із використанням городоцького шва, який полягає у поєднанні лиштви та петельного шва – двостороннього обметування, та цікавим різновидом ланцюжка. Вишиті композиції, що зображені на рис. 5-6, є інтерпретаціями рослинних мотивів із застосуванням швів «рококо», «французький вузлик», «стебловий».

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок.

Наукові дослідження мистецтва вишивки засвідчують, що творчою співпрацею накопичено досвід відродження і вдосконалення художньої культури вишитих виробів, творчого використання локальних особливостей, сучасного підходу до вибору матеріалів для вишивання, різноманітних (традиційних та інноваційних) видів технік виконання. Цей досвід доцільно застосовувати у фаховій підготовці майбутніх художників декоративного мистецтва з метою формування компетентностей та особистісних професійних якостей фахівця. Також для майбутніх художників (бакалаврів) декоративного мистецтва ознайомлення з мистецтвом української народної вишивки та оволодіння основними техніками та прийомами вишивання сприятиме формуванню наукових знань, загальнолюдських цінностей, національної самосвідомості, шанобливого ставлення до культурно-мистецької спадщини українського народу та свого регіону зокрема.

Стаття не вичерпує усіх аспектів досліджуваної проблеми. Перспективним напрямом подальшого дослідження є конкретизація та обґрунтування доцільних методів, форм та засобів підготовки майбутніх художників декоративного мистецтва, зокрема, під час вивчення дисциплін професійного циклу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Є. А. *Декоративно-прикладне мистецтво*. Львів : Світ, 1993. 272 с.
2. Варивончик А. В. *Витоки та історична еволюція вишивки як складової традиційного українського одягу*. Вісник КНУКІМ. Серія «Мистецтвознавство». К.: КНУКІМ, 2011. Вип. 25. С. 5–16.
3. Кара-Васильєва Т. В. *Українська сорочка Томоріс*. К., 1994. 232 с.

4. Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» для першого (бакалаврського рівня вищої освіти) 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/023-obrazotvorche-mistetstvo-dekorativne-mistetstvo-restavratsiya-bakalavr.pdf>. (дата звернення 15 березня 2021 року).

5. Ничкало Н. Г. *Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія*. Неперервна професійна освіта: теорія і практика. К., 2001. Вип. 1. С. 9-22.

6. Сусак К. Р. *Українське народне вишивання*. К.: Наук. світ, 2006. 284 с.

REFERENCES

1. Antonovy`ch Ye. A. Dekoraty`vno-pry`kladne my`stecztvo / Ye. A. Antonovy`ch, R. V. Zaxarchuk-Chugaj, M. Ye. Stankevych. – L`viv : Svit, 1993. – 272 s.

2. Vary`vonchy`k A. V. Vy`toky` ta istory`chna evolyuciya vy`shy`vky` yak skladovoyi trady`cijnogo ukrayins`kogo odyagu / A. V. Vary`vonchy`k // Visny`k KNUKIM. Seriya «My`stecztvoznavstvo». – K. : KNUKiM, 2011. – Vy`p. 25. – S. 5–16.

3. Kara-Vasy`l`yeva T. V. Ukrayins`ka sorochka Tomoris / T. V. Kara-Vasy`l`yeva. – K., 1994. – 232 s.

4. Nakaz MON Ukrainy` «Pro zatverdzhennya standartu vy`shhoyi osvity` za special`nistyu 023 «Obrazotvorche my`stecztvo, dekoraty`vne my`stecztvo, restavraciya» dlya pershogo (bakalavrs`kogo rivnya vy`shhoyi osvity`) [Elektronny`j resurs]. – 2019. – Rezhym dostupu do resursu: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/28/023-obrazotvorche-mistetstvo-dekorativne-mistetstvo-restavratsiya-bakalavr.pdf>.

5. Ny`chkalo N. G. Neperervna profesijna osvita yak filosofs`ka ta pedagogichna kategoriya / N. G. Ny`chkalo// Neperervna profesijna osvita: teoriya i prakty`ka. – K. , 2001. – Vy`p. 1. – S. 9-22.

6. Susak K. R. Ukrayins`ke narodne vy`shy`vannya / K. R. Susak, N. A. Stefyuk. – K. : Nauk. svit, 2006. – 284 s.

Olena Samborska

UKRAINIAN FOLK EMBROIDERY IN THE CONTEXT OF TRAINING FUTURE DECORATIVE PAINTING ARTISTS

Abstract. *The article justifies the didactic potential of Ukrainian folk embroidery in training future decorative painting artists (specialization in textiles) within the framework of practice-oriented courses. It determines the essential characteristics of the degree in fine arts, decorative arts. Emphasis is placed on mastering the techniques of Ukrainian folk embroidery through the subject-specific course «Working with Materials». The course focuses on Ukrainian folk embroidery as an essential spiritual and material heritage and an artistic value that performs aesthetic, cognitive and communicative functions. Importantly, the course teaches future specialists to work on art projects, clothing collections and create their own works of art (products). It highlights the value of ornamental forms of Ukrainian embroidery through practical activities aimed at studying regional features of Ukrainian folk embroidery. To this end, the article contains examples of products created during such activities and specifies their characteristics. It must be noted that the course «Working with Materials» involves studying traditional seams (both common in Ukraine and other countries) and, therefore, creating floral compositions. Besides, the article contains the results of students' practical work in this area. Finally, one can conclude that it is crucial for future decorative painting artists to know about Ukrainian folk embroidery and master its main techniques. It will consolidate their theoretical knowledge of the area, develop their universal values, national identity and motivate them to respect the cultural and artistic heritage of the Ukrainian people and their region in particular.*

Keywords: *Ukrainian folk embroidery, artists (bachelors) of decorative painting, ornamental composition, decorative composition, seams.*

Дата подання рукопису: 29 березня 2021 р.

Дата прийняття до друку: 13 травня 2021 р.